

7. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, та ін.] – К.: Наук. думка, 2003. – 1096 с.
8. Словарь української мови: у 4 т. / [упоряд. Б.Грінченко]. – К.: “Довіра”, Т.4. – 1997. – 563 с.
9. Українські замовляння / [упоряд. М.Н. Москаленко]. – К., 1993. – 219 с.
10. Чеховський І. Дохристиянські витоки і слов’янські паралелі шлюбної обрядовості молдаван верхнього Припруття. / Чеховський І., Мойсей А. – Чернівці: Рута, 1998. – 71с.

Анотація. У статті автор аналізує реальний (предметний) код обряду, розкриваючи етносимволіку реалій в обрядовому мовленні. Встановлює взаємозв’язки українських обрядів із дохристиянськими віруваннями, виділяючи при цьому лексико-тематичні групи обрядових номінацій; з’ясовує походження та джерела поповнення певних шарів української лексики; пояснює символіку та первісне значення цілого ряду обрядових лексем і фразеологізмів. Це сприяє продуктивному вивченню мови як джерела реконструкції давньої духовної етнокультури.

Ключові слова: етносимволіка, етнокультура, реалії, код, символ.

Summary. In this article is analyzed subjective code of the ceremony, also it is described ethnosymbolics of reality in the ceremonial speech. We single out lexical and thematical groups of ritual nominations as well as establish the origin and sources of replenishment of certain layers of Ukrainian vocabulary, explain symbolism and the original meaning of a number of ritual lexemes and idioms. This ceremony promotes productive learning of the language as a reconstruction source of the old spiritual ethnoculture.

Key words: ethnosymbolics, ethnoculture, real things, code, symbol.

УДК 811+008

Фрасинок Н.І.

МОВА ТА КУЛЬТУРА У ЇХНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Людина живе і спілкується, одержуючи інформацію через лінгвістичні джерела і таким чином потрапляє в світ концептів, створених для соціальних, інтелектуальних, духовних потреб, оскільки вся інформація поступає через слово, мову. Слово відіграє велику роль у житті людини. Залежно від того як людина вміє володіти словом, вона може проникнути у світ мови, досягнути успіху у суспільстві. Філософи вважають, що чим краще ми зрозуміємо слова, які називають предмети, явища, тим скоріше ми оволодіємо світом. Як зазначав У.Чейф, “мова – досі найкраще вікно у знання, адже ми весь час використовуємо мову, щоб висловити її... Мова до того ж піддається спостереженню, аналізу, й нам хочеться думати, що вона пропонує непогану можливість аналізувати її знання” [11, 109]. В мові репрезентується “первісний і глибокий погляд на світ”, а також формується “ієрархія духовних представлень (уявлень)” властивих певному етносу [6, 119]. Але зрозуміти мову неможливо, не розуміючи культури. Тому що “мова тісно пов’язана з культурою, вона проростає в ній, розвивається в ній і виражає її” [6, 9] і саме мова є “найкращим відображенням людської культури” [12, 22].

Мова як феномен національної культури є постійним об’єктом дослідження лінгвістів протягом багатьох століть (А.Вежбицька, Ю.С.Степанов, В.А.Маслова, А.А.Потебня, В.Г.Костомаров, В.В.Колесов, Н.К.Фролов та інші). Вчені розглядають мову і культуру в тісному взаємозв’язку, досліджуючи прояви культури народів, які відобразились і закріпились у мові. І тому **актуальність нашого дослідження** передусім зумовлена необхідністю уточнення сучасного розуміння мови як феномена національної культури. **Метою нашого дослідження** є проаналізувати взаємодію мови і культури, а також визначити чи є мова складовою частиною культури.

Яким чином мова та культура пов’язані між собою і чи пов’язані взагалі? Перші спроби розуміння ролі мови в процесі формування етнічного досвіду і світосприйняття належить В.фон Гумбольдту, ідеї якого лягли в основу досліджень багатьох вчених. В своїх працях В. Гумбольдт писав, що “слід спочатку вивчити народи, їх діяльність і складові частини їх мов, а потім, довірившись почуттям, створити собі образ, а вже потім, наскільки це можливо, відобразити в словах” [4, 379]. “Адже лише вона (своєрідність національного духу), яким її створила природа і

сформували обставини, визначає собою національний характер, лише на цьому останньому засновано все творче в історії нації... Мова є орган внутрішнього буття... вона... зрослася з силою національного духу, і чим сильніший вплив духу на мову, тим закономірніший і багатший розвиток останнього... Серед всіх цих проявів, засобом яких пізнається дух і характер народу, тільки мова і здатна виразити найсвоєрідніші та найтонші риси народного духу і характеру і проникнути в її тайни” [3, 47-69].

Форма мови, її структура, система категорій визначають менталітет народу, який говорить тією чи іншою мовою. Адже, саме в мові виражається менталітет народу, його психологія та звичаї. Мова – засіб створення національної літератури, зберігач інформації про той чи інший народ, це дзеркало навколишнього світу, яке відображає дійсність і створює свою картину світу, специфічну й унікальну для кожної мови і, відповідно, народу, етнічної групи, мовного колективу, що користується даною мовою як засобом спілкування. Подолання мовного бар’єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно подолати бар’єр культурний.

Ще зовсім недавно, говорячи про мову чи культуру, дослідники обмежувалися лише окремим спостереженням над тим, як мова впливає на соціум і відображає в собі ті чи інші соціально-культурні категорії. Проте в сучасний період вчених все більше і більше цікавить питання про двохсторонній зв’язок мови та культури: не знаючи культури, неможливо глибоко осмислити і зрозуміти мову.

І тому актуальним є твердження, що мова і культура тісно пов’язані між собою: із змінами дійсності змінюються культурно-національні стереотипи і сама мова [5, 34]. Оскільки мова – це складова частина культури, головний засіб її засвоєння, це дійсність нашого духу, яка виражає специфічні риси національної ментальності. Водночас мова – це продукт культури, частина культури і розуміння культури. Знаючи мову, індивід розуміє і володіє культурою своєї групи. Н.І. Толстой вказує на тісний зв’язок та ізоморфізм мови та культури: “мова – компонент і знаряддя культури, це природній субстрат культури, який, пронизуючи всі її сторони, є інструментом ментального упорядкування світу і засобом закріплення етнічного світобачення” [9, 32].

Мова – знаряддя, інструмент культури. Вона формує особистість людини, носія мови, через нав’язані йому мовою і закладені в мові бачення світу, менталітет, відношення до людей тощо, тобто через культуру народу, що користується даною мовою як засобом спілкування.

Отже, мова”...не існує ... поза культурою, тобто поза соціально успадкованою сукупністю практичних навичок та ідей, що характеризують наш спосіб життя”[7, 185]. Як один з видів людської діяльності, мова виявляється складовою частиною культури, обумовленої як сукупність результатів людської діяльності в різних сферах життя людини: виробничої, суспільної, духовної. Однак як форма існування мислення і, головне, як засіб спілкування мова постає в одному ряді з культурою.

Одночасно можна вказувати на автономність мови по відношенню до культури і розглядати мову окремо від культури чи в порівнянні з культурою як рівноправним феноменом [8, 6]. Проте Еріх Вольф ставить під сумнів саме поняття культури. Він стверджує, що “кожна культура не є самостійною одиницею і що всі культури взаємозв’язані і постійно перетікають одна в іншу, при цьому деякі перестають існувати” [комент. за 6, 16]. Але, якщо культура не є самостійною, той мова є не самостійною. Але це суперечить словам В.Гумбольдта, який вважає, що кожній мові властиві свої характерні риси і “якщо навіть в мовах різних народів можна знайти щось спільне, ніколи не можна стверджувати, що вони володіють однією і тією ж особливістю” [4, 379].

Г.П. Нецименко також вважає, що мова і культура – є автономними одиницями, проте вони тісно взаємодіють знаковими системами, співвіднесеними з мисленням та комунікацією: “... обидва феномени співвіднесені з мисленням і відповідно через цей зв’язок з’єднані опосередковано один з одним. Матеріалізуючи суспільне пізнання, мова-знакова система є носієм, а отже, і зберігачем інформації, тих чи інших понять і суджень про навколишній світ” [10, 30].

Відношення між культурою і мовою можна розглядати як відношення цілого і його частини. Мову можна сприймати як компонент культури чи знаряддя культури [8, 6]. Мову не можна розглядати окремо від культури, тому що “розглядати мову окремо від культури – означає не розуміти мову. Розглядати культуру окремо від мови – означає не розуміти сутності культури” [1, 9].

Мова і культура перебувають в тісному зв’язку, але мова є автономною, вона може розглядатися як незалежна семіотична система, окремо від культури, тому що на думку Л. Вейгербера мова – сила і “діє у всіх сферах духовного життя” [комент. за 6, 61], а культура, хоч і знакова система, не може само організуватися.

Мова – відображення культури. Вона змінюється тоді, коли змінюються культурно – національні стереотипи. В.Гумбольдт пише, що “мова може змінюватися з кожним рухом думки, з кожною новою соціально – культурною долею” [комент. за 6, 63]. На думку Б.О. Серебренікова, “будь – яка мова в своєму генезисі – результат відображення людиною навколишнього світу, а не сила, що творить світ” [комент. за 6, 62].

Мова народу є віддзеркаленням її культури, а оскільки існують різні культури, то і є різні мови, одні і ті ж поняття виражаються різними концептами. Розуміння мови залежить від розуміння культури .

Отже, досліджуючи зв'язок мови і культури можна зазначити, що:

Ю мова – відображення культури: чим більше змінюється і розвиваються культурні реалії тим більше змін відбувається в мові;

Ю мова – компонент і знаряддя культури: знаючи мову, людина може зрозуміти науку, релігію, літературу, традиції культури;

Ю мова – специфічний спосіб існування культури, фактор формування культурних кодів, оскільки мова і культура – різні коди, але кожна мовна особистість є культурною особистістю;

Ю мова – духовна сила, без якої ми не можемо жити, вона знаходиться в людському пізнанні, пам'яті.

Мова – скарбничка культури. Вона зберігає культурні цінності – у лексиці, у граматиці, в ідіоматиці, у прислів'ях, приказках, у художній і науковій літературі, у формах письмового й усного мовлення. Мова – передавач, носій культури, вона передає з покоління в покоління скарби національної культури, що зберігаються в ній. Опановуючи рідну мову, діти засвоюють разом з цим і узагальнений культурний досвід попередніх поколінь.

Отже, співвідношення мови та культури є безсумнівним: “Мова як форма зберігання культури виступає скарбницею культурних цінностей етносу та засобом їх трансляції у майбутнє “ [2, 35]. А культура як колективний феномен та соціальне явище не може існувати окремо від мов, а мова як суспільне поняття не може розумітись окремо від культури.

Список використаних джерел

1. Бураго С.Б. Человек, язык, культура: становление смысла / С.Б. Бураго // Язык и культура. Первая международная конференция. – Киев, 1992. – С. 3-10.
2. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу: Монографія, 2-е вид., випр. і доп. / І.О.Голубовська, – К.: Логос, 2004. – 284 с.
3. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон. Гумбольдт – М.: Прогресс, 1984. – 400с.
4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры (перевод с нем.) / В. Гумбольдт – М.: Прогресс, 1985. –
5. Маслова В.А. Введение в лингвокультурологию: Учебное пособие / В.А Маслова. – М.: Наследие, 1997. – 208 с.
6. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учебн. пособ. / В.А Маслова – М.: Академия, 2001. – 208 с.
7. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э.Сепир, М.: Прогресс, 1993. – 350с.
8. Толстой Н.И. Язык и культура. (Некоторые проблемы славянской этнолингвистики) / Н.И. Толстой // Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики – Всесоюзная научная конференция. – Ч.1 –М., 1991. – С.5-22
9. Толстой Н.И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н.И. Толстой – М.: Индрик, 1995. – С. 151-166.
10. Язык. Культура. Этнос. – Язык. Культура. Этнос [под ред. Нецименко Г. П.]. – М., 1994. – 233с.
11. Chafe W.L. Repeated verbalizations as evidence for the organization of knowledge / W.L. Chafe // Preprints of the plenary session papers: XIV International Congress of linguists. – Berlin, 1987.
12. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition / A. Wierzbicka. – New York; Oxford, 1992a. – 487р.

Анотація. Мова – це відображення культури, духовна сила, частина культури і специфічний спосіб існування культури. Культура як соціальне явище не може існувати окремо від мови, а мова як суспільне поняття не може розумітись окремо від культури. Культура формує та організовує мовну особистість, а мова зберігає та розвиває культуру.

Ключові слова: мова, культура, частина культури, зв'язок.

Summary. Language – is a reflection of culture, a fortitude, a component of culture and a specific remedy of culture existence. A culture as a social phenomenon cant exist without language, and it is difficult to understand language without knowing culture. A culture forms and organizes language individuality, and a language keeps and develops culture.

Key words: language, culture, component of culture, connection.